

социум. Историко-экономическая наука имеет большой ряд трудов, особенно в 1920-х годах, посвященных разным отраслям организационно-производственной деятельности крестьянского двора, который был субъектом социально-правовых отношений, а также объектом влияния государственных органов власти.

Олянич Л. В.

НІМЕЦЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ 1920-30-х рр.: ОГЛЯД ПРАЦЬ “МАРБУРЗЬКОЇ ШКОЛИ”

Актуальність обраного нами історичного дослідження зумовлена необхідністю узагальнення історіографічних джерел з історії подолання дитячої безпритульності в Україні, позаяк існує наукова література, авторами якої є вітчизняні та зарубіжні дослідники, але обмаль аналітичних історіографічних праць, присвячених аналізу досягнень чи прогалин західних учених. **Об’єктом** даного дослідження є особливості історіографічного процесу, а **предметом** – історія виникнення „марбурзької школи”, роль та місце її представників у висвітленні соціальних проблем дитячої безпритульності в УСРР 20-30-х рр., теоретико-методологічні основи та проблемно-тематичні пріоритети німецьких дослідників.

Термін „марбурзька школа” стосується історико-педагогічних досліджень німецьких учених, які не мали базової історичної освіти, але заснували науковий напрямок вивчення історії становлення та функціонування в Україні 20-30-х рр. системи соціально-профілактичних установ для безпритульних дітей та неповнолітніх правопорушників — трудових колоній, дитячих будинків, реформаторій, а також висвітлення організаційно-педагогічного досвіду роботи українських педагогів -Г. Г. Ващенко, А. С. Макаренка. Авторка свідомо того, що поняття “наукова школа” є значно ширшим і глибшим, ніж визначення “марбурзька школа”. Перше означає наявність лідера, базової концепції висвітлення подій та явищ, характерних теоретико-методологічних прийомів, напрямків досліджень, послідовників тощо. Використовуючи формулювання “марбурзька школа”, автор прагнула привернути увагу до самотнього і малодослідженого наукового напрямку історико-педагогічних студій в Німеччині, витоки яких сягають середини 50-х рр. Саме тоді було

започатковано ранні західнонімецькі інтерпретації педагогічної та літературної спадщини А. С. Макаренка, а її першим дослідником був Л. Фрьозе. Вивчаючи ідейно-історичні рушійні сили російської та радянської педагогіки, він спонукав тоді відомих німецьких учених-педагогів і теологів Л. Адольфс, І. Рюттенауер, Е. Файфель В. Настайнчика до написання монографій про українського радянського педагога. Ініціатором системного вивчення його творчості, особливо досвіду роботи з неповнолітніми правопорушниками, був Л. Фрьозе. Він працював в Гьоттінгені, Гамбурзі, Мюнстері, а з 1961 по 1989 р. професором та керівником кафедри педагогіки Марбурзького університету. Зазначу, що це той самий університет, у якому навчався відомий російський учений М. В. Ломоносов.

Формування “марбурзької школи”, тобто наукового центру професійних дослідників конкретної проблеми, розпочалося з середини 60-х рр. Так, у 1965 р. Л. Фрьозе запросив до Марбургу випускника Франкфуртського університету Г. Хілліга, а незабаром і З. Вайтца, котрий вивчав російську філологію. До них приєдналася славіст І. Віль, яка мешкала в Марбурзі. Ідея створення макаренкознавчого центру виникла у 1967 р. на міжнародній конференції в Оломоуці, де Г. Хілліг та З. Вайтц брали участь. При Празькому науково-дослідному інституті педагогіки Академії наук Чехословаччини існувала лабораторія “Коменський – реферат”, досвід якої спонукав молодих німецьких дослідників до заснування лабораторії “Макаренко-реферат” на базі Науково-дослідного центру порівняльної педагогіки при Марбурзькому університеті. Його очолював Л. Фрьозе, а лабораторію “Макаренко-реферат” представляли Г. Хілліг та З. Вайтц.

Якщо західна політологія 60-х рр. висвітлювала радянське суспільство в контексті теорії тоталітаризму, тобто відокремлювала специфіку функціонування радянського тоталітарного режиму, то марбурзькі макаренкознавці займалися історією розвитку соціальної педагогіки в УСРР. Вони писали наукову біографію А. С. Макаренка, спростовували міфи радянської історико-педагогічної науки про педагога, готували до друку зібрання його праць без скорочень, вивчали радянську та західну літературу про легендарного “завкола”, досліджували його педагогічну концепцію. За 40 років існування лабораторії “Макаренко-реферат” підготовлено вісім томів творів А. С. Макаренка, понад 20 випусків “Opuscula Makarenkiana”, десятки

монографій і збірників архівних документів та декілька сотень наукових статей німецькою, англійською, французькою, російською та українською мовами, проведено міжнародні конференції на Заході та в Україні. У 1991 р. в Полтаві відбулося заснування Міжнародної макаренкознавчої асоціації, членами якої є відомі українські та зарубіжні вчені.

Сучасна українська історіографія системи освіти в Україні 20-30-х рр. оминає увагою ґрунтовні дослідження “марбурзької школи”, про що свідчать кваліфікаційні дисертаційні дослідження Ю. І. Чирви, О. П. Ситнікова¹. Не згадує про них О. С. Парашевіна, дисертація якої стосується безпосередньо проблем подолання дитячої безпритульності в УСРР 20-30-х рр.² Не знайшли вони належного висвітлення в дисертаціях І. І. Диптан, А. Г. Зінченко, І. В. Іщенко, В. Є. Виноградової-Бондаренко, які присвятили свої дослідження виключно проблематиці безпритульності³. У 2002 р. вийшов збірник архівних документів про діяльність Полтавської трудової колонії ім. М. Горького у 1920-1926 рр., упорядники якого проігнорували науковими розвідками німецького ученого Г. Хілліга⁴, тому він опублікував власне документальне видання з критичними зауваженнями на адресу його полтавських колег⁵. Рецензуючи це видання німецького дослідника, А. В. Ткаченко зазначив, що Г. Хіллг “...вдається до нищівної критики, не пробачаючи нашим ученим навіть дрібниць”⁶. Інтелектуальна атака, яку вчинив німецький дослідник, була викликана, на думку рецензента, порушенням певної “монополії” німецької лабораторії на видання макаренкознавчих матеріалів⁷, але сучасне макаренкознавство не має “свого” і “чужого” дискурсу.

Перша публікація Х. Хілліга про А. С. Макаренка з’явилася у 1963 р., яка мала історико-бібліографічний контекст, позаяк стосувалася німецькомовної літератури про Макаренка, яка вийшла до 1962 р.⁸ Він опублікував цей матеріал разом з І. Раух. На його першу публікацію звертають увагу В. Моргун та І. Зязюн, які зазначають, що “...протягом 40 років Г. Хіллг опублікував понад 250 праць, присвячених видатному педагогу...”, зазначаючи що він також є “...укладачем і членом редколегії двомовного видання зібрання творів Макаренка (8 томів), головним редактором серії “Opuscula Makarenkiana” (Марбург, 24 томи), головним редактором серії „Невідомий Макаренко” (Москва, 3 томи)”⁹.

У 60-х рр., судячи зі списку його наукових праць, які винесені на сайт журналу „ПостМетодика“ (www.ipr.poltava.ua/pm/48hillig.htm), він писав про макаренківську методику виховання „через колектив“ та в колективі, про листування педагога з дружиною Г. Салько, про зацікавлення німецьких педагогів творчим доробком українського педагога-практика. Г. Хіллг разом з Л. Фрьозе опублікував статті та свідчення, які з'являлися у ФРН протягом 1927-1967 рр., особисто проаналізувавши літературу за 1963-1967 рр.¹⁰ У співавторстві з З. Вайтцом він друкував статті та повідомлення для періодичних видань Німеччини про українського завкола, виступав на конференціях, друкував огляди наукової літератури. Починаючи з другої половини 70-х рр., Г. Хіллг спільно з З. Вайтцом, І. Віль, Е. Гартманн розпочав марбурзьке видання творів А. Макаренка, наполегливо здійснюючи текстологічний аналіз „Педагогічної поеми“, його промов, статей. Перший том вийшов у 1976 р., до якого потрапили праці за 1923-1931 рр., а також мав хроніку життя і творчості українського педагога¹¹. Фактично до кінця 70-х рр. було завершено 9-томне видання творів А. Макаренка німецькою мовою, яке вирізнялося від радянського зібрання повнотою текстів. Зокрема, разом з І. Віль, він видав текстологічну статтю, у якій показав вилучення радянською цензурою окремих слів і речень із промов А. Макаренка за 1938-1939 рр.¹² У 1982 р. Г. Хіллг упорядкував збірник україномовних матеріалів про А. Макаренка за 1924-1937 рр., опублікованих в Україні, переклавши їх німецькою мовою¹³. До книги були підібрані статті з газет та журналів, які стосувалися діяльності Ковалівської дитячої трудової колонії під Полтавою, а також колонії безпритульних ім. Горького у Куряжі та трудової комуни ім. Дзержинського біля Харкова.

Протягом 1963-1989 рр. представники „марбурзької школи“ друкувалися переважно у Німеччині, висвітлюючи результати текстологічного аналізу творів А. Макаренка, його промов, а також публікацій про діяльність установ для неповнолітніх правопорушників. Фактично залишалися поза увагою архівні документи, до яких вони не мали доступу. Спільні статті Г. Хіллга, З. Вайтца, І. Віль, М. Крюгер-Потратц, Е. Гартманн стосувалися переважно біографії українського педагога, методів виховання та організаційних форм соціальної адаптації безпритульних дітей в Україні 20-х – першої половини 30-х рр. Вони формували бібліографічні довідники літератури з питань

соціального виховання дітей, про педагогічну та письменницьку звитягу Макаренка, висловлювали критичні зауваження, але радянська історико-педагогічна наука вважала їх „фальсифікаторами“. Проблеми дитячої безпритульності висвітлювалися ними в контексті організаційно-педагогічної діяльності видатного українського педагога-практика, а також передруку документальних видань 20-30-х рр. з одночасним німецькомовним перекладом, поширюючи у такий спосіб факти та події з історії України. Так, у 1970 р. Г. Хілліг та З. Вайтц видали збірник матеріалів про харківську комуну ім.Дзержинського, опублікований ще у 1932 р., до якого були залучені статті В. Балицького, О. Броневого, а також протоколи засідань Ради командирів комун та інші документи про роботу цієї легендарної установи дитячого самоуправління, яка стала базою для написання твору - „Педагогічна поема“¹⁴.

Наприкінці 80-х рр. з'явилася ґрунтовна монографія М. Крюгер-Потратц про стан радянської педагогіки та школи у 1928-1931 рр., яка показала теоретичні дискусії на „педагогічному фронті“, політичну боротьбу проти „правих“ та „лівих“ ухилив в освітніх установах, роль педагогіки у формуванні нового суспільства, а також боротьбу з „правою небезпекою“¹⁵. Проблеми безпритульності вона висвітлює побіжно, оскільки переймалася переважно теоретичними питаннями розвитку радянської школи, тобто вивчала наслідки дискусій у 20-х рр.

Наукові публікації марбурзьких дослідників почали виходити в СРСР у 1990 р. Українські та російські фахові газети опублікували статті Г. Хілліга про Макаренка¹⁶. Необхідно зазначити, що саме у 1990 р. вийшла ґрунтовна книга З. Вайтца з історії дитячої безпритульності в СРСР, перший розділ якої стосувався феномену безпритульності у 1917-1924 рр., специфіку періоду “воєнного комунізму”, перехідної фази 1922-1924 рр., ідеологізації соціального виховання дітей; другий розкриває організаційні форми боротьби з безпритульністю дітей, зокрема йдеться про “Лігу порятунку дітей”, “Раду допомоги дітям”, Комісію поліпшення побуту дітей, Соціальну дитячу інспекцію, Товариство “Друзі дітей”. Три інших розділи розкривали боротьбу з неповнолітніми правопорушниками, організації їхнього трудового виховання, особливості функціонування “Комісії у справах неповнолітніх”¹⁷. Розділ про діяльність товариства “Друзі дітей” висвітлює основні етапи становлення та розвитку цієї

громадської організації в РСФРР протягом 1924-1935 рр., його кількісний склад, причини ліквідації у 1935 р.¹⁸ Монографічне дослідження З. Вайтца про особливості виникнення соціального феномену дитячої безпритульності та організаційні форми боротьби є вагомим науковим доробком німецьких учених, а також внеском до світової історико-педагогічної літератури з окресленої проблеми.

У 1993 р. вийшло тринадцяте число “*Opuscula Makarenkiana*“, присвячене 25-річному ювілею „Макаренко-реферат“, яке вирізнялося критичним аналізом радянської літератури про діяльність „марбурзької школи“. Статті М. Ф. Гетьманця, В. І. Малініна, Л. І. Гриценко, В. В. Кумаріна, Ф. А. Фрадкіна, Л. Образцової, представлені у книзі, були перекладені німецькою мовою з науковим коментарем, а також з належними тлумаченнями тих чи інших положень. Видання, судячи з його структури та змісту, має ознаки історіографічного огляду, а функціонально – сталося відповіддю Г. Хілліга радянським історикам педагогічної думки. Останні, за деяким винятком, визнали його заслуги та особистий внесок у розвиток міжнародного макаренкознавства.

Монографічні дослідження німецького ученого, які головним чином стосуються Макаренка та його оточення, розкривають повсякденне життя українського радянського суспільства 20-30-х рр., відносини влади та педагогічної інтелігенції, ролі особистості у подоланні деструктивної соціальної аномалії, якою виявилася дитяча безпритульність. Завдяки творчому доробку Г. Хілліга пересічний читач і прискіпливий дослідник довідався про існування брата Макаренка – Віталія, „білого“ офіцера, котрий емігрував до Франції¹⁹, про справжнє кохання Антона Семеновича та його дружини Галини Стахівни Салько, яка працювала в Харкові інспектором губвідділу соціального виховання, перевіряла діяльність колонії імені Горького, займалася подоланням дитячої безпритульності. Протягом 1994-1995 рр. побачило світло двотомне видання листів Макаренка до дружини, яке тривало з 1927 до смерті педагога у 1939 р.²⁰. Листи педагога-письменника є унікальним джерелом вивчення не лише повсякденного життя керівника дитустанов 20-30-х рр., а також організаційних форм та методів соціального перевиховання неповнолітніх правопорушників, безпритульних дітей, запропонованих відомим тоді завколом. Праці Г. Хілліга висвітлюють безпосереднє відношення відомих учених 20-х рр. до розв'язання проблем

безпритульності дітей“ - І. П. Соколянського, О. С. Залужного, О. І. Попова²¹. Офіційне листування Макаренка за 1924-1925 рр., яке Хілліг виявив в архівах Києва, Харкова, Полтави, показує його діяльність на посаді керівника Полтавської трудової колонії ім. М. Горького, а головне засвідчує її персональний склад, організаційну структуру, господарсько-фінансове становище, форми роботи з дітьми, листування з губернською партійно-радянською номенклатурою²². Про переїзд колонії з с. Ковалівка під Полтавою до Куряжа, тобто до околиці Харкова у 1926 р., судячи з видання друкованих матеріалів, підготовлених Хіллігом ще у 1985 р.²³, тодішня преса не афішувала, хоча в „Педагогічній поемі“ цей епізод висвітлено дуже помпезно. До видання потрапили публікації з газет, а також доповідні записки, листи, звернення, прохання Макаренка, надіслані ним до різних органів влади – губвиконкомів, Наркомосу УСРР, тобто офіційне листування завкола, яке засвідчує його стиль роботи. Обидва видання є документальним дослідженням історичного періоду діяльності дитячих установ трудового виховання, організованих за безпосередньої участі Макаренка. До цієї серії слід віднести черговий збірник, упорядкований Хіллігом, котрий стосується контрольно-ревізійних матеріалів губернських та окружних органів влади, які здійснювали інспекторську перевірку колонії ім. М. Горького протягом 1922-1928 рр.²⁴

Документальні розвідки Г. Хілліга про історію створення та функціонування трудової колонії ім. М. Горького і комуні ім. Ф. Дзержинського, які він супроводжував науковим коментарем та ґрунтовним фактологічним аналізом, завершилися написанням монографії. Вона присвячена 28 портретам, які фігурують в „Педагогічній поемі“, але як художні персоналії²⁵. Заслуга німецького дослідника полягає в тому, що йому вдалося відворити справжні імена, відшукавши список прізвищ, які Макаренко поділив на два розряди – „Друзі“ і „Вороги“, що стали героями його легендарного твору. Він показав стосунки Макаренка з інспекторами губернського відділу народної освіти, з відомими тоді педагогами, номенклатурниками, ученими: співробітником губвідділу народної освіти О. М. Мізерницьким, інспектором соцвиху та ученим-дефектологом І. П. Соколянським, інспектором і журналістом М. М. Биковцем, професором Г. Г. Ващенком, інспекторами В. М. Дюшен та

В. О. Арнаутовим, ученим О. С. Залужним, наркомом охорони здоров'я С. І. Канторовичем, директором УНДІПу професором О. І. Поповим, організатором дитустанов в Ахтирці М. І. Довгополоком. Вони мали безпосереднє відношення до організації державних та громадських форм боротьби з дитячою безпритульністю у 20-30-х рр. в Україні. Київський період життя і творчості Макаренка, тобто 1935-1937 рр., розкриває чергова книга Г. Хіллга, яка вийшла у 2000 р.²⁶ Автор висвітлює суперечливий період організаційно-педагогічної роботи Макаренка, котрий очолював відділ трудових колоній НКВС УРСР, а також намагався заснувати трудову колонію біля м.Бровари Київської області. Учений, розвиваючи тему „Макаренко і сталінізм“, видає декілька праць²⁷, у яких спростовує різні „легенди“ про педагога-письменника, не вважає його сталіністом, позаяк педагог займався організацією соціального виховання малолітніх правопорушників.

Таким чином, підсумовуючи історіографічний огляд праць представників „марбурзької школи“, слід підкреслити пріоритетність документальних видань, тобто пошук та друк архівних джерел. Їхні праці безпосередньо висвітлюють історію боротьби з дитячою безпритульністю в Україні, а документальні видання, опубліковані німецькими дослідниками протягом 90-х рр., розкривають діяльність трудових колоній та комун, показують їх персональний управлінський склад, ставлення радянської номенклатури до проблем соціальної реабілітації малолітніх правопорушників. Найпомітнішим представником „марбурзької школи“ є Г. Хіллг - мотор сучасного міжнародного макаренкознавства. Він досліджує не лише історико-педагогічну проблематику, а також соціальну і політичну історію України 20-30-х рр. Історія створення та діяльності товариства „Друзі дітей“ розглядається німецькими дослідниками побіжно, коли заходить мова про функціонування дитустанов. Спираючись на еволюції проблемно-тематичних пріоритетів представників „марбурзької школи“, можна виділити два періоди її розвитку: перший охоплює 1963-1989 рр., упродовж якого виник цей науковий напрямок та організаційно оформилася лабораторія „Макаренко-реферат“, а основним методом досліджень став текстологічний аналіз творів Макаренка та публікацій періодичної преси 20-30-х рр.; другий припадає на 90-ті рр. XX – початок XXI ст. і позначений виходом низки ґрунтовних монографічних

досліджень, які базувалися на архівних документах, виявлених німецькими ученим в архівах України та Росії²⁸.

Праці З. Вайтца, Г. Хілліга, М. Крюгер-Потратц, які висвітлюють конкретні аспекти соціального виховання безпритульних дітей в УСРР, організаційну схему відповідних державних та громадських установ, а не теоретико-методологічного спрямування, можна віднести до соціальної історії з елементами повсякденності, характерних для сучасної західної історіографії, методи якої активно використовують й сучасні українські історики. Політична і соціальна історія переплітаються, а пріоритетним для “марбурців” є історико-педагогічний дискурс.

Примітки

¹ Чирва Ю. І. Розвиток народної освіти України (1917-1932 рр.): Історіографія проблеми: Автореферат дис... канд. іст. наук. - Дніпропетровськ, 1995; Ситніков О. П. Освіта в Українській СРР (1920-і роки): історіографія: Автореферат дис... канд. іст. наук. - К., 2003.

² Паращевіна О. С. Роль системи народної освіти у подоланні дитячої безпритульності в 20-х – першій половині 30-х рр. XX століття в Україні: Автореферат дис... канд. іст. наук. - Дніпропетровськ, 2005.

³ Диптан І. І. Деятельность чрезвычайных государственных органов борьбы с детской беспризорностью в Украинской ССР (1919-1932 гг.): Автореферат дис... канд. іст. наук. - К., 1991; Зінченко А. Г. Дитяча безпритульність в Радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років XX ст.: Автореферат дис... канд. іст. наук. - Одеса, 2002; Іщенко І. В. Державна політика у сфері боротьби з соціальними аномаліями періоду НЕПу (1921-1928 рр.): Автореферат дис... канд. іст. наук. - Дніпропетровськ, 2003; Виноградова-Бондаренко В. Є. Виховання безпритульних дітей в Україні 20-х рр. XX ст.: Автореферат дис... канд. іст. наук.-К., 2001.

⁴ Полтавська трудова колонія ім. М. Горького в документах і матеріалах (1920-1926 рр.) / За ред. акад. І. А. Зязюна. - Частина І. - Полтава, 2002. - 269 с.; Частина 2. - Полтава, 2002. - 216 с.

⁵ Полтавская трудовая колония им. М. Горького: Полемика, документы, портреты (1920-1926 гг.) / Сост. Г. Хиллиг. - Марбург, 2003. - 328 с.

⁶ Критика та бібліографія // Історична пам'ять. Науковий збірник. - Полтава, 2004. - С. 208

⁷ Там само.

⁸ A. S. Makarenko. Das deutschsprachige Schrifttum bis 1962. - Berlin: Osteuropa Institut an der Freien Universität; Wiesbaden Otto Harrassowitz, 1963. - 102 s.

⁹ Зязюн І., Моргун В. Слово про лідера міжнародного макаренкознавства Гьотца Хілліга (до 40-річчя творчого шляху) // ПостМетодика. - 2003. - №2. - С. 2-3.

¹⁰ Die Literatur der Bundesrepublik Deutschland uber Makarenko 1963 - 1965. Bibliographic, Referat, Kritik / Makarenko in Deutschland 1927-1967. Texte und Berichte. Mit einer Einflihrung von L. Froese. Braunschweig Westermann, 1968. - S. 330-435.

¹¹ Makarenko Anton S. Gesammelte Werke: Marburger Ausg. / hrsg. von Leonhard Froese / Band 1 Veroffentlichungen 1923-1931 / Bearbeitet von S. Weitz und G. Hillig. - Ravensburg: Otto Maier Verlag, 1976. - 146s.

¹² Unterdruckte Passagen aus Vortragen A. S. Makarenkos (1938-1939) // Pdagogik und Schule in Ost und West.-1980.-H. 2.-S. 43-52.

¹³ Makarenko-Materialien IV. Ucrainica. A. S. Makarenkos pdagogische Tdtigkeit iin Spiegel de ukrainischsprachigen Presse (1924 -1937). - Marburg: VVG Verlags - und Vertriebsgemeinschaft, 1982. - 290 s.

¹⁴ Hillig G. Zum Problem von A. S. Makarenkos nationaler Identitat // Cahiers du Monde russe et sovietigus (Paris). - 1989.- № 1-2. - S. 137-158

¹⁵ Vtoroe Rozdenie. Zum Zweiten Malgeboren. Die F. E. Dzerzinskij-Jugendarbeitskommune in Chafkov Reprint der Kommune-Festschrift von 1932 mit paralleler deutscher lbersetzung / Hrsg. von Gutz Hillig und Siegfried Weitz. - Marburg: VVG Verlag - und Vertriebsgemeinschaft, 1970. -121, VIII s.

¹⁶ Кръгер-Potratz Marianne Absterben der Schule oder Verschulung der Gesellschaft ? Die sowjetische Pdagogik in der zweiten Kulturrevolution 1928-1931. – Мьнchen: Erich Wewel Verlag, 1987. -368 s.

¹⁷ А. С. Макаренко, Його прибічники й опоненти. Доктор Хіллїг розповідає...(Інтерв'ю взяв П. Ігнатенко) // Радянська освіта. - 1990. – 10 квітня; Сталинские грехи Макаренко // Учительская газета. - 1990. - №5 (январь).

¹⁸ Weitz S. C. Materialien zur Geschichte der Jugendverwahrlosung in der Sowjetunion. Band 1: Darstellung. - Marburg a-d-Lahn: transdata publications, 1990. - 386 s.

¹⁹ Ebenda.-S. 104-111.

²⁰ На разных берегах... Судьба братьев Макаренко. - М.: «Витязь», 1997. - 379 с.

²¹ «Ты научила меня плакать...». Переписка А. С. Макаренка с женой (1927-1939). В двух томах. Том 1. - М.: «Витязь», 1994. -215с.; Том 2. - 1995.-291 с.

²² Хиллиг Г. Прометей Макаренко и «Главбоги Педолимпа»: Соколянский, Залужный, Попов: Opuscula Makarenkiana Nr. 19. - Марбург, 1997. - 154 с.

²³ Страдания «украинизированного» завкола. Деловые письма А. С. Макаренко на украинском языке (1924-1925 г.г.): Opuscula Makarenkiana Nr. 18/ Изд. Г. Хиллиг. - Марбург, 1996. -244 с.

²⁴ В Харьков или в Запорожье? Сборник документов о переводе колонии им. Горького из Полтавы на новое место («Завоевание Кураяжа») 1925-1926 гг. / Сост. Гетц Хиллиг: Opuscula Makarenkiana Nr. 5. - Марбург, 1985.- 156с.

²⁵ Забота, контроль, вмешательство. Шесть отчетов об инспекторских и других проверках колонии им. М. Горького (1922-1928 гг.)/ Состав. Г. Хиллиг: Opuscula Makarenkiana Nr. 4. - Марбург, 1994. - 60 с.

²⁶ Hillig G. Verblidsste Gesichter, vergessene Menschen... 28 Portrtdts von,Freunde" und «Feinden» A. S. Makarenkos. - Bremen: Edition Temmen, 1999. -295 s.

²⁷ Абаринов Александр, Хиллиг Гетц Испытание властью. Киевский период жизни Макаренко (1935-1937 гг.): Opuscula Makarenkiana Nr. 22. - Марбург,2000. - 200 с.

²⁸ Хиллиг Г. Макаренко в год «Большого террора». Кто спас Макаренко? Балицкий, Шолохов, Сталин?!: Opuscula Makarenkiana. Nr.21. - Марбург, 1998. - 100 с.; Макаренко и сталинизм. Размышления и комментарии к дискуссионной теме: Opuscula Makarenkiana Nr. 16. - Марбург, 1995. -22

Резюме

Олянич Л. В. *Німецька історіографія проблем безпритульності дітей в Україні 20-30-х рр.: огляд праць "марбурзької школи"*

Статья освещает особенности формирования научного направления в историко-педагогических исследованиях немецких ученых, которое возникло в середине 50-х гг., но организационно оформилось в 1968 г. в Марбурге путем создания лаборатории "Макаренко-реферат". Инициатором и вдохновителем западногерманского макаренковедения был Л. Фрезе, а его учениками и последователями Г. Хиллиг, З. Вайтц. Они занимались подготовкой системной биографии А. С. Макаренко, критическим анализом советской и западной литературы о педагоге-практике, разработкой его педагогической концепции, изданием собрания сочинений легендарного "завкола" и автора знаменитой "Педагогической поэмы".

Сайпанова А. О.

ВОССОЕДИНЕНИЕ КНЯЖЕСТВА БОЛГАРИИ И ВОСТОЧНОЙ РУМЕЛИИ В ОСВЕЩЕНИИ ПРОФЕССОРА С. И. СИДЕЛЬНИКОВА И БОЛГАРСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX в.

Объединение княжества Болгарии и Восточной Румелии в 1885 г. – важный этап в истории болгарского народа на пути создания независимого государства. По Сан-Стефанскому прелиминарному договору от 3 марта 1878 г. предусматривалось образование автономного Княжества Болгарии. Но западноевропейские правительства, не примирившись с усилением на Балканах России и созданием там обширного, обладающего выгодным стратегическим положением болгарского государства, потребовали пересмотра основных статей этого договора. Берлинский конгресс 1878 г. сократил болгарскую территорию, оставив часть земель во владении Турции.